

Rozdział I. Zagadnienia terminologiczne

§ 1. Grzywna jako sankcja wielopłaszczyznowa

Grzywna posiada swój historycznie ugruntowany charakter jako sposób oddziaływania państwa na jednostkę. To właśnie owa historyczna ciągłość grzywny jako elementu kultury prawnej powoduje, że kierunek jej oddziaływania zawiera się już w samej nazwie „grzywna”¹. Została ona tak powszechnie zinternalizowana w społeczeństwie, że ustawy karne zwykle posługują się tym terminem bez dalszych określników. Mogłoby to sugerować, że jest grzywna karą jednowymiarową i homogeniczną jako kategoria pojęciowa i jurydyczna. Jednak już w treści Kodeksu karnego doszukać się można różnych rodzajów grzywien, stosowanych w odmiennych sytuacjach i w różnych konstelacjach na gruncie orzeczenia o karze. Posiadają one także ewidentnie odmienne założenia funkcjonalne i teleologiczne. Ponadto występują także grzywny w ustawie z 10.9.1999 r. – Kodeks karny skarbowy² oraz jako sankcje pozakodeksowe. To sugeruje, że poszukiwanie dalszej ich terminologicznej obudowy, wymykać się może oszczędnym formułom przyjętym w Kodeksie karnym.

Rozważając tematykę sankcji dotyczącej sfery ekonomicznej osoby karanej, należy dostrzec, że ekwiwalent ekonomiczny posiada obecnie większość dóbr. Nawet te, które wprost nie dają się wyrazić w pieniądzu (zdrowie i życie człowieka), pośrednio, dzięki funkcjonującym powszechnie algorytmom opartym na statystyce (np. popularne polisy ubezpieczeniowe) odnoszą się do płaszczyzny majątkowej. Niemniej poza systemem umownym funkcjonuje także sfera odpowiedzialności, której takie cywilne zobowiązania nie obejmują. Jest to odpowiedzialność za popełnione czyny zabronione pod rygorem sank-

¹ Dolegliwość grzywny ma charakter ekonomiczny i oznacza uszczuplenie majątku skazanego (zob. A. Marek (red.), *Prawo karne, Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1986, s. 189).

² T.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 186 ze zm.

cji karnych. Każdy z takich czynów, także występki skierowane tylko przeciwko mieniu prywatnemu, posiada poza cywilistyczną stroną deliktową, także szerszy kontekst społeczny. Przepęstwo prócz godzenia w pewne dobra po stronie bezpośredniego pokrzywdzonego, dotyka także pośrednio jego najbliższych (przekłada się na brak zaspokojenia ich oczekiwań, obniżenie poziomu życia – czasami nawet trwale). Zjawisko przepęstczosci, wpływa także na społeczne poczucie bezpieczeństwa, którego obniżenie może skutecznie ograniczać, a nawet blokować wybrane sfery aktywności jednostek³. Stąd właśnie każda sankcja wymierzana za czyn zabroniony popełniony przez osobę zdolną do ponoszenia winy, zawiera w sobie jako jeden z wykładników, element publiczno-prewencyjny.

Niewłaściwym byłoby jednak sprowadzanie tego elementu do prostego odstraszenia potencjalnych sprawców karygodnych zachowań⁴. Jest to problematyka dużo bardziej złożona – podobnie jak kwestia społecznych (bliższych i dalszych) następstw przepęstczosci⁵. Przykładowo: zdarzenia drogowe rodzą koszty osobowe (ofiary w ludziach), infrastrukturalne (koszt naprawy urządzeń drogowych), w systemie edukacji (zmiany w szkoleniu kierowców i egzekwowaniu ich umiejętności); przepęstwa narkotykowe niosą zgeneralizowany (niezwiązany z każdym przypadkiem, ale globalnie istotny) wpływ na sferę opieki medycznej, jakiej w ramach publicznego systemu należy udzielać ofiarom uzależnień; przepęstwa tzw. powszechne (kradzieże, rozboje, niszczenie mienia) zwiększają oczekiwanie społeczne wdrażania procedur ochronnych – np. większa liczebność i aktywność Policji. Przykłady te można mnożyć. Istotna jest jednak w tym kontekście okoliczność, że należności uiszczane z przeznaczeniem na (konkretne lub określone ogólnie) cele społeczne⁶ i posiadające

³ Zob. także *J. Utrat-Milecki*, *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa 2006, s. 153.

⁴ Zob. *A. Marek*, *Prawo karne*, Warszawa 2005, s. 263.

⁵ Zgodnie z wynikami badań oczekiwań społecznych w Polsce, badani stawiali przed sankcjami karnymi na pierwszym miejscu cel ochronny (ochrona społeczeństwa przed przepęstczoscią – 73%). Bardzo silnie uświadamiane były jednak także cele kompensacyjne (na naprawienie szkód wywołanych przepęstwem wskazywało 43% badanych). Tymczasem izolacja penitencjarna może ten drugi cel trwale niweczyć – co powinno być uwzględniane przez wyrokujący sąd (dane na podstawie *A. Korwin-Szymanowska*, *Opinie i postawy społeczeństwa polskiego wobec przepęstw, zachowań patologicznych i kontrowersyjnych oraz środków kontroli nad tymi zachowaniami*, Warszawa 2008).

⁶ Np. Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej utworzony z dniem 1.1.2012 r. na mocy ustawy z 12.2.2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 40, poz. 227).

aspekt penalny, zawierają w sobie immanentny pierwiastek odszkodowawczy⁷. Doszukiwanie się go także w grzywnach uiszczanych jako należności Skarbu Państwa uzasadnia kontekst historyczny wyłaniania się tych sankcji w toku ewolucji odpowiedzialności karnej, postrzeganej jako publiczna i obiektywna⁸. Na taką konkluzję wskazuje także prakseologia orzekania w Polsce dodatkowych rygorów obok najpopularniejszej kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszaniem jej wykonania. W znakomitej większości takich przypadków (średnio 65–75%), sądy nie orzekają żadnego innego zobowiązania (w tym majątkowego), co sprawia, że względnie często wymierzana jest akcesoryjna grzywna (ponad 30% przypadków), jest jedynym środkiem skupiającym w sobie wszystkie te akcenty⁹.

Patrząc natomiast na sankcje majątkowe od strony wykonawczej, powszechność i egalitaryzm w operowaniu ekwiwalentami ekonomicznymi większości dóbr czyni z grzywny karę uniwersalną – na co wskazuje praktyka orzecznicza krajów wysoko rozwiniętych, gdzie

⁷ Zob. także *P. Tatarczak*, Grzywna w kodeksie karnym skarbowym, MoPod 2000, Nr 8.

⁸ Wymiar sprawiedliwości posiadał początkowo charakter w znacznej mierze prywatny. Katalog przestępstw ściganych z urzędu był rozszerzany wraz z konsolidacją władzy państwowej, niemniej funkcjonowały w orbicie prawa karnego elementy konsensualne – pozostawione w dyspozycji stron zdarzenia rodzające odpowiedzialność. Wyształciła się tzw. kara kompozycyjna, złożona z kary państwowej oraz kwoty wypłacanej na rzecz poszkodowanych, ale dochodzona przez państwo. Stosunek tych elementów był różny, zaś aspekt prywatny z czasem marginalizowano. W wieku XVI grzywna państwowa stała się obligatoryjnym i stałym elementem, natomiast pierwiastek odszkodowawczy był fakultatywny i subsydiarny. Wymiar sprawiedliwości zyskał charakter ściśle publiczny z coraz bardziej zarysowanym akcentem położonym na funkcję odstraszającą kary. Następował także wyraźny zwrot ku indywidualizacji odpowiedzialności karnej – która jest widoczna w regulacjach XVII w. Tym samym państwo przejęło ciężar wykrycia i ścigania przestępstw, wymierzania kar stosownie do aktualnych trendów polityki karnej, a także realizowało majątkowe elementy odpowiedzialności. Przykładowo konfiskata majątku miała charakter ściśle publiczny i ofiary przestępstwa w nim nie partycypowały (zob. m.in.: *J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak*, Historia ustroju i prawa polskiego, Warszawa 1996, s. 262–263 oraz 267–271; *M. Melezini*, Geneza i zarys historyczny kary grzywny, w: *M. Melezini* (red.), System Prawa Karnego, t. 6, Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, Warszawa 2010, s. 276–304; *T. Maciejewski*, Historia ustroju i prawa sądowego Polski, Warszawa 2008, s. 171).

⁹ Zob. *J. Skupiński*, Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności, w: *A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, B. Kunicka-Michalska, C. Nowak, J. Skupiński*, Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej, Warszawa 2009, s. 48–49; *M. Melezini*, Istota i treść kary grzywny, w: *M. Melezini* (red.), System Prawa Karnego, t. 6, Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, Warszawa 2010, s. 274–276; a także dane z Tabel: A₄, A₅ oraz B₁, B₂ i B₅.

grzywny dominują w strukturze orzekanych kar (nawet 80–90%)¹⁰. Grzywna oddziałuje na sprawcę czynu zabronionego wielokierunkowo¹¹ – bezpośrednio i pośrednio. Pozbawienie określonych wartości ekonomicznych wywołuje stan niezaspokojenia jego potrzeb¹², w teorii z wyjątkiem podstawowych, zapewniających minimum egzystencji – co ma gwarantować m.in. art. 58 § 2 KK¹³. Wywołuje to frustrację, przejściową, choć bywa, że długotrwałą (np. spłacanie grzywny w maksymalnym okresie jej rozłożenia na raty) brak możliwości doprowadzenia do ekonomicznego konformizmu z otoczeniem, obniżenie statusu¹⁴. Stanowi to czynnik nacisku resocjalizacyjnego, ale jednocześnie stygmatyzuje – choć w dużo mniejszym zakresie niż inne sankcje. Niewłaściwe stosowanie grzywny może zatem prowadzić do odwrotnych niż oczekiwane skutków. Zamiast mobilizacji praworządnej, popychać do popełniania kolejnych przestępstw dla wyeliminowania poczucia dyskomfortu i wykluczenia w jego środowisku (także cudzym kosztem). Dlatego istotne jest miarkowanie odpowiedzialności ekonomicznej i racjonalne posługiwanie się przez sądy art. 58 § 2 KK¹⁵, a także świadomość, że stosowanie grzywny wywołuje poza bezpośrednim, wpisanym immanentnie w jej treść, niejednokrotnie także pośredni, o szerokim polu oddziaływania, często odroczony w czasie skutek¹⁶.

¹⁰ Zob. A. Marek, Prawo Karne, s. 262; T. Szymanowski, Głos w dyskusji: Czy obowiązujące w Polsce rozwiązania prawne dobrze służą probacji, w: Polski system probacji, stan i kierunki rozwoju w kontekście standardów europejskich, Kancelaria Senatu RP, Warszawa 2010, s. 187.

¹¹ Zob. M. Melezini, System wymiaru grzywnien w nowym Kodeksie karnym, MoP 1998, Nr 3; W. Dadak, Grzywna samoistna w stawkach dziennych, Warszawa 2011, s. 16. Na temat socjologicznych aspektów oddziaływania sankcji zob. także: P.H. Rossi, R.A. Berk, K.J. Lenihan, Money, work and crime, New York 1980.

¹² Zob. J. Klemke, Wymiar i wykonanie kary grzywny, ZNIBPS 1986, Nr 24, s. 49.

¹³ Sens art. 58 § 2 KK jest obecnie podważany m.in. przez wzgląd na podnoszący się poziom życia społeczeństwa. Niemal na każdego obywatela można już skutecznie, a przy tym humanitarnie oddziaływać sankcjami ekonomicznymi (por. Z. Świda, Głos w dyskusji: Charakterystyka systemów probacyjnych w wybranych krajach Unii Europejskiej, w: Polski system probacji, stan i kierunki rozwoju w kontekście standardów europejskich, Kancelaria Senatu RP, Warszawa 2010, s. 259–260). W przeszłości były podejmowane próby zmiany lub uchylecia tego przepisu (por. Prezydencki projekt Kodeksu karnego z 1.3.2002 r. – Druk sejmowy Nr 181; rządowy projekt nowelizacji Kodeksu karnego z 23.11.2006 r. – Druk sejmowy Nr 1756).

¹⁴ Zob. W. Dadak, Grzywna samoistna, s. 32–33.

¹⁵ Co uwzględnivszy wyniki badań pozostawia wiele do życzenia – zob. statystyka zdolności wykonawczej skazanych (W. Dadak, Grzywna samoistna, tabela 44, s. 419).

¹⁶ Teorię skutków karania (*direct and indirect effects*) prezentują: M. Tonry, D.P. Farrington (red.), Strategic approaches to crime prevention, Crime and Justice 1995, Vol. 19, s. 4–7.

Pośredni wpływ grzywny na skazanego odbywa się za pośrednictwem jego najbliższego otoczenia. Jednostki (poza typami skrajnie aspołecznymi) postrzegają swój obraz i kształtują własną samoocenę w oparciu o obraz odbity, generowany przez rodzinę, znajomych, środowisko zawodowe. W przypadku, gdy osoby te są silnie ekonomicznie powiązane ze skazanym lub od niego zależne, każda dolegliwość dotycząca dochodów lub stanu posiadania sprawcy przestępstwa, wpływa także na poziom bytowania osób najbliższych¹⁷. Nie chodzi tu tylko o tzw. jedynych żywicieli. W polskich realiach rzadko udaje się utrzymać rodzinę w oparciu o dochody jednego tylko jej członka – zwykle są to udziały co najmniej dwojga osób, wspierane także świadczeniami socjalnymi, czy (w przypadku rodzin wielopokoleniowych) wypłacanymi z tytułu zabezpieczenia emerytalno-rentowego seniorów. Czasowe ograniczenie zdolności partycypacyjnej jednego z tych ogniw, wywołuje opisane powyżej skutki u pozostałych¹⁸. Stąd w realiach prawidłowych relacji rodzinnych i społecznych pojawia się nacisk na osobę, która dopuściła się czynu karalnego, aby już więcej w konflikt z prawem nie wchodziła. Także sam fakt posiadania w rodzinie czy najbliższym otoczeniu osoby skazanej stygmatyzuje (choć nie w każdym środowisku) i również może być skutecznym mechanizmem zwrotnym oddziaływania na sprawcę¹⁹.

Aspekty te, poza uznawanymi za pozytywne z punktu widzenia systemu karania oraz prewencji (w ujęciu indywidualnym i powszechnym), posiadają również aspekt poddawany konsekwentnie krytyce – na płaszczyźnie indywidualizacji odpowiedzialności karnej²⁰. Chodzi o rozkładanie faktycznego ciężaru sankcji na więcej osób, niż tylko sam skazany. Z jednej strony osłabia to jej bezpośredni wpływ na skazanego, z drugiej zaś poddaje mu osoby niewinne, wkraczając na pole kolektywizacji odpowiedzialności. Ryzyka tego nie da się całkowicie wyeliminować. Niemniej wspomnianej krytyce wymykają się przypadki, gdy świadomi procederu sprawcy przestępstw członkowie jego otoczenia czy rodziny, konsumują płynące stąd korzyści, stając

¹⁷ Por. *M. Melezini*, System wymiaru grzywien.

¹⁸ Zob. *L. Lernell*, Podstawowe zagadnienia penologii, Warszawa 1977, s. 31.

¹⁹ *T. Karczmarek* zwraca uwagę, na zależność efektywności grzywny jako sankcji od wielu zmiennych, co sprawia, że ściśle przewidywanie jej skutków bywa utrudnione (tak: *T. Karczmarek*, Z rozważań nad ekonomiczną teorią kary, CzPKiNP 2004, Nr 2, s. 127 i n.).

²⁰ Zob. *W. Świda*, Prawo karne, Warszawa 1978, s. 297; oraz *A. Marek*, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2010, s. 91; *Z. Sienkiewicz*, Rozważania o grzywnie na tle polityczno-kryminalnych założeń Kodeksu karnego, PPIA 2002, Nr 50, s. 289–299.

się „quasi-paserami”. W takim przypadku zbiorowa odpowiedzialność wydaje się ze sprawiedliwościowego punktu widzenia uzasadniona. Jej elementami sankcjonowanymi przez prawo są szczegółowe regulacje dotyczące przepadku (możliwość objęcia nim także przedmiotów pozostających już w dyspozycji osób trzecich – art. 45 § 3 KK).

Z powyższych przykładów wynika, iż kara grzywny jest potencjalnie jedną z najbardziej uniwersalnych sankcji, szczególnie w społeczeństwach wysoko rozwiniętych, o rozbudowanych mechanizmach zabezpieczenia socjalnego, gdzie większość osób uzyskuje legalne dochody lub posiada teoretyczną możliwość zatrudnienia. Zatem podmiotowa jej stosowalność jest na tle innych rodzajów kar najszerza. Jej dotkliwość powoduje zaś, że jest postrzegana w państwach o wysokiej kulturze prawnej nawet jako alternatywa dla krótkotrwałych kar pozbawienia wolności²¹. Nie chodzi przy tym wyłącznie o punitivność grzywny, ale także szereg czynników pobocznych. Z jednej bowiem strony stosowanie kar izolacyjnych ma być jedynie *ultima ratio*, z drugiej nie sposób przeoczyć systemowej kosztowności ich egzekwowania, problemu przeludnienia w zakładach penitencjarnych, oczekiwania na odbycie kary, co w wielu przypadkach wypacza jej sens. Tymczasem prawomocnie orzeczona grzywna jest – co do zasady (art. 9 § 1 i 2 oraz art. 44 § 1 KKW²²) – karą natychmiast wykonalną. Warto także zaznaczyć, że posiada ona w aktualnym stanie prawnym największą zdolność transformacyjną. Może być wykonywana zastępczo poprzez pracę społecznie użyteczną lub pozbawienie wolności, a ponadto w formie zasadniczej podlega rozłożeniu na raty, a nawet umorzeniu. Zatem zarówno negatywne, skierowane na skazanego bodźce – związane z eskalacją oddziaływania penalnego – jak i pozytywne, humanizujące proces wykonawczy, sprzyjają wykony-

²¹ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu nowego Kodeksu karnego, w: Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami. Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy, Warszawa 1997, s. 135 i 161; Z. Sienkiewicz, Z rozważań o celach kary grzywny i dyrektywach jej wymiaru, w: J. Giezek (red.), Przepęstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa, Warszawa 2006, s. 585 i n.; B. Kunicka-Michalska, Kara grzywny jako alternatywa pozbawienia wolności, w: A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, B. Kunicka-Michalska, C. Nowak, J. Skupiński, Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej, Warszawa 2009, s. 131; M. Szewczyk, Jaka alternatywa dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, w: K. Krajewski (red.), Nauki penalne wobec problemów współczesnej przedsiębiorczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle, Warszawa 2007, s. 103–113.

²² Ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 90, poz. 557 ze zm.).

waniu grzywien w formie pierwotnie orzeczonej, zgodnie z jej specyficznymi, omówionymi powyżej celami²³.

Mimo tak licznych podobieństw różnych typów sankcji majątkowych, dla których prezentowane konkluzje posiadają wymiar uniwersalny, także w ich świetle na szczególną uwagę zasługuje jednak kara wymierzana na podstawie art. 71 § 1 KK. Jest to kara podlegająca *de lege lata* tym samym co inne grzywny mechanizmom wykonawczym, przejawiająca taki sam sposób oddziaływania na osobę skazanego, ale jednocześnie specyficzna – zwłaszcza przez pryzmat treści art. 71 § 2 KK. Istotny jest jej związek z karą główną, której wykonanie warunkowo zwieszono, nieobecny w przypadku innych rodzajów grzywien. Jako jedyna sankcja realnie egzekwowana w czasie trwania probacji, stanowi ona „cenę” wolności skazanego, a jednocześnie niejako „zaliczkę” na poczet przyszłego (potencjalnego) pozbawienia wolności. To uzasadnia występowanie w terminologii prawniczej obok kary z art. 71 § 1 KK m.in. określeń „akcesoryjna” i „subsydiarna”.

§ 2. Samoistność grzywny

Zagadnienie samoistności grzywny jako sankcji ma znaczenie o tyle, że szereg dalszych uwag pozostawało będzie w wielopłaszczyznowej relacji do zjawiska „grzywny samoistnej”. W wielu przypadkach relacja ta będzie się opierała na opozycji, antytezie grzywny samoistnej i niesamoistnej (w wynikającym z przyjętych założeń porównawczych obszarze). W ujęciu słownikowym „samoistny” oznacza: powstały niezależnie od czegoś, tworzący odrębną całość, niezwiązany z niczym²⁴. Kodeks karny nie posługuje się tym terminem poza art. 69 § 1 KK, dotyczącym warunkowego zawieszenia wykonania kary. Pośród kar, co do których można stosować warunkowe zawieszenie, znalazła się grzywna „orzeczona jako kara samoistna”. Za „samoistne” uznaje się w doktrynie takie grzywny, które jako wymierzona sankcja konsumują jej odczuwalną dla skazanego dolegliwość związaną z ukaraniem za dane przestępstwo (pozostawiając na uboczu inne, współstosowalne

²³ Większość kar majątkowych podlega wykonaniu w formach sankcji ekonomicznych – przez dobrowolne uiszczenie lub egzekucję komorniczą (ponad 60%) – zob. Tabele A₁₀ oraz B₈.

²⁴ Zob. www.sjp.pwn.pl.

środki posiadające walor penalny)²⁵. Nie służą zatem wzmocnieniu oddziaływania innych kar, ale właśnie same niosą ładunek punitowności, jako zasadniczy środek reakcji karnej. Ma to być kara wyłączna, obok której nie orzeczono żadnej innej kary równorzędnej kategorii²⁶. Cechy samoistności pozbawione są zatem grzywny orzekane *sensu largo* kumulatywnie²⁷.

Polskie prawo karne nie przewiduje orzekania kumulatywnie dwóch kar tego samego rodzaju – postrzegając przez pryzmat art. 32 KK. Katalog sankcji w przepisach części szczególnej Kodeksu dotyczy sankcji alternatywnych, w zależności od szczegółowych ocen sądu poczynionych *ad casu*²⁸. Także art. 71 KK dopuszcza stosowanie grzywny akcesoryjnej obok warunkowo zawieszanej kary pozbawienia lub ograniczenia wolności oraz „jeżeli jej wymierzenie na innej podstawie nie jest możliwe”²⁹. Jest to słuszne z punktu widzenia tzw. zasady trafnej represji³⁰, która ujawnia się m.in. przy orzekaniu kumulatywnie kilku kar. Kierowanie represji ku różnym dobrom sprawcy, ma wywołać u niego synergię dolegliwości skutkującą rzeczywistą zmianą jego postawy wobec porządku prawnego i społecznego. Tymczasem kumulowanie kar wywołujących taką samą uciążliwość stanowi proste eskalowanie sankcji³¹. Skutki takiego zabiegu uwidoczniłyby się zwłaszcza na etapie postępowania wykonawczego. Konieczne byłoby w miejsce wykonywania jednej, skomasowanej kary majątkowej, podwójne wdrażanie wszelkich czynności wykonawczych, ponoszenie związanych z tym kosztów, odrębne oceny proce-

²⁵ Zob. *L. Stugocki*, Kara grzywny samoistnej i jej wykonanie, Warszawa 1984, s. 24 i n.

²⁶ Zob. uwagi *J. Majewskiego*, w: *A. Zoll* (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. I. Komentarz do art. 1–116 k.k., Warszawa 2007, s. 497; a także *M. Cieślak*, Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia, Warszawa 1995, s. 44; oraz: wyr. SN z 9.3.2004 r., II KK 375/03, OSNKW 2004, Nr 5, poz. 52.

²⁷ Do 1.1.2012 r. dotyczyło to także grzywnien zastępczych stosowanych w miejsce ograniczenia wolności.

²⁸ W pozakodeksowych przepisach karnych kara grzywny może występować także jako jedyne zagrożenie – tzw. sankcja prosta.

²⁹ Tę przesłankę w świetle praktyki orzeczniczej należałoby odczytać: „jeżeli jej nie wymierzono na innej podstawie”.

³⁰ Zob. wyr. SN z 7.9.2004 r., II KK 208/04, OSNwSK 2004, Nr 1, poz. 50.

³¹ Z tej perspektywy słuszna wydaje się koncepcja odejścia w KKW od możliwości zastępczego wykonywania kary ograniczenia wolności przez grzywnę, co było łącznie z art. 71 § 1 KK *in fine* przejawem kumulowania kar jednorodząjowych. Prowadziło także do wykonania zastępczego orzeczonej kary poprzez sankcję rodzajowo łagodniejszą od zasadniczo orzeczonej (zgodnie z katalogiem art. 32 KK). Wątpliwe było osiągnięcie tą drogą założonych celów skazania.

sowe zaistniałych zdarzeń relewantnych, np. w kontekście wykonania zastępczego. Oczywiście jest tu pytanie o pierwszeństwo zaspokajania dwóch równolegle funkcjonujących w danej sprawie grzywien. Czy powinien o tym decydować sam skazany? Czy bardziej słusznym byłoby dzielenie wpłat na pół, czy pokrywanie kary głównej przed kumulatywną? A może zaliczanie wpłacanych środków na karę surowszą (tu zaś pojawia się dylemat oceny surowości wymierzonej sankcji: przez pryzmat dochodzonej kwoty, czy potencjalnie grożącej w jej miejsce kary zastępczej, gdzie decyduje liczba stawek dziennych)? W niektórych przypadkach, wobec źle ocenionej przez sąd wypłacalności skazywanego lub w sytuacji, gdy jednej z kar nie chce on uiścić, skazany zapłaciwszy jedną ze skumulowanych grzywien, drugą odbywałby zastępczo. Utrudniałoby to globalną ocenę postawy skazanego w procesie resocjalizacji. Stosowanie tak skomplikowanego systemu byłoby także o tyle chybione, że właściwe posługiwanie się przez sądy art. 58 § 2 KK oraz możliwości płynące z art. 46 § 4 oraz art. 47 § 1 i 2 KKW (wykonanie zastępcze części kary, połączone z możliwością uiszczenia w każdej chwili pozostałej części grzywny, ze skutkiem uwolnienia się od kary zastępczej) prowadzą do niemal identycznego skutku, przy braku szeregu wspomnianych mankamentów. Niemniej wniosków tych nie potwierdza przyjęcie wyłącznie funkcjonalnego punktu widzenia. Każdy rodzaj grzywny posiada bowiem nieco odmienne funkcje i cele. Wobec tego zakazowi kumulacji grzywien na poziomie sankcji jednostkowej, a zwłaszcza kary łącznej, można postawić także szereg istotnych zarzutów.

W kontekście przywołanego wątku wykonawczego należy odnieść się także do tezy, że samoistność kary grzywny nie jest jej cechą rodzajową, ale cechą dotyczącą sposobu jej wymierzenia³² – co wynika z egzegezy art. 69 § 1 KK. Zatem to, w jakim kontekście w orzeczeniu o karze zostanie zastosowana grzywna, decyduje o jej samoistności lub jej braku. „Samoistność” ma być elementem języka prawniczego, ułatwiającym klasyfikację elementów orzeczenia o karze i doprecyzowanie zakresu stosowania grzywny – także w ujęciu funkcjonalnym (co do celów, jakie tak orzeczona kara ma spełnić). Pogląd ten nie uwzględnia jednak faktu, że po uprawomocnieniu się wyroku zawierającego orzeczenie grzywny, rozpoczyna się postępowanie wykonawcze, w którym wszystkie kary są kanalizowane w kierunku swoistych dla nich procedur wykonawczych, a część wzajemnych ich relacji funk-

³² Tak *W. Dadak*, *Grzywna samoistna*, s. 60–61.

cjonujących uprzednio w ramach treściowo spójnego i kompletnego *ad casu* orzeczenia o karze, ulega bezpowrotnie rozpadowi. Na tym etapie samoistność grzywny staje się wobec tego jej cechą rodzajową, której zakres w świetle specyfiki postępowania wykonawczego można interpretować nawet szerzej niż to powyżej przedstawiono. Zgodnie z art. 9 § 1 KKW, co jest fundamentalnym założeniem postępowania wykonawczego, wyrok (orzeczone sankcje) jest kierowany do wykonania niezwłocznie, a przy tym – na co wskazuje struktura części szczególnej Kodeksu – w całkowicie odrębnych dla każdego z rodzajów sankcji trybach, które się wzajemnie nie przenikają³³. Zatem w dacie prawomocności wyroku każda z zastosowanych sankcji staje się samoistna wykonawczo (nawiązując do etiologii tego terminu: jest odrębną całością, niezwiązaną z innymi, równolegle wykonywanymi środkami penalnymi). W odniesieniu do grzywien także to sformułowanie nie jest jednak do końca prawdziwe. Poza grzywami orzekanymi jako samoistne, utrzymującymi ten status w postępowaniu wykonawczym, występują samoistne jedynie wykonawczo (tu należy grzywna orzekana w oparciu o art. 33 § 2 KK – tzw. kumulatywna³⁴). Istnieje jednak grzywna, która pozostaje stale silnie związana z innymi karami – tak w retrospektywnie, względem zasad jej orzekania, jak i prospektywnie, wobec procesu wykonawczego. Jest

³³ Warto zauważyć początkowo znaczne w KKW z 1997 r. powinowactwo wykonawcze kar zastępczych grzywny za ograniczenie wolności, do grzywny orzeczonej jako kara zasadnicza, wykonywanej poprzez zastępczą pracę społecznie użyteczną. Mogło to sugerować ich równorzędność tak wykonawczą, jak i –konsekwentnie – w zakresie ładunku penalnego, w odniesieniu do katalogu art. 32 KK. Niewątpliwie także kara grzywny i kara ograniczenia wolności posiadają pewien wspólny, majątkowy aspekt. Zarówno płatności grzywny, jak i wykonana praca społecznie użyteczna, czy szczególnie potrącenia określonych kwot z wynagrodzenia uzyskiwanego przez skazanego z tytułu zatrudnienia, mogą być uznane za wzajemnie ekwiwalentne. Na tym tle kara zastępcza pozbawienia wolności jawi się jako jakościowo całkowicie odmienna i radykalnie bardziej surowa. Wyłom w takim kierunku stosowania obu tych rodzajów kar uczyniło pojawienie się poglądu SN wyrażonego w uchw. z 24.2.2010 r. (I KZP 30/09, OSNKW 2010, Nr 4, poz. 31), iż szczególny dla grzywien przepis art. 49 § 1 KKW nie ma zastosowania do zastępczej kary grzywny orzeczonej na podstawie art. 65 § 1 KKW w zamian za karę ograniczenia wolności. Obecnie (od 1.1.2012 r.) jest to już jednoznacznie rozstrzygnięte wolą prawodawcy, który z grzywien zastępczych generalnie zrezygnował, co trudno uznać za czyniące zadość zasadzie humanitarnego wykonywania kar (dotyczy także kar zastępczych).

³⁴ Patrząc z perspektywy sądu wyrokującego, także grzywna akcesoryjna jest karą orzekaną kumulatywnie, gdyż faktu istnienia równolegle – choć nie wykonywanej równolegle – warunkowo zawieszony kary głównej nie sposób tu pominąć. Jest to w okresie, gdy dopuszczalne jest jej zarządzenie, kara jak najbardziej realna.